

Sigmund Freud : “Η Άρνηση” 1925

Μετάφραση από τα Γερμανικά: Μαρία Ταλαρούγκα

Studienausgabe, Fischer Verlag, Bd III (1975)

Σημείωμα της έκδοσης:

Ξέρουμε από τον E. Jones (1962), ότι αυτή την εργασία ο Freud την έγραψε το 1925.

Τον Freud τον είχε βάλει σε σκέψεις καιρό αυτό το θέμα, ήδη από το 1923, όπως μπορούμε να δούμε από την υποσημείωση που προσέθεσε τότε στο γραπτό του για την Dora (1905).

Είναι από τα πιο μικρά και πιο πυκνά κείμενα του Freud. Παρόλο που το κείμενο διαπραγματεύεται κατά κύριο λόγο ένα ειδικό πρόβλημα της μεταψυχολογίας, άπτεται στην αρχή του και στο τέλος του και ερωτημάτων τεχνικής. Από τις παραπομπές και από τις υποσημειώσεις θα δούμε ότι και οι δύο αυτές προβληματικές (δηλ. της μεταψυχολογίας και της τεχνικής) αυτής της εργασίας έχουν μια μακρά προϊστορία.

Ο τρόπος με τον οποίο οι ασθενείς φέρνουν αυτά που τους έρχονται στο νου κατά την διάρκεια της αναλυτικής εργασίας, μας δίνει αφορμή για ορισμένες ενδιαφέρουσες παρατηρήσεις. “Τώρα μπορεί να σκεφτείτε ότι θέλω να πω κάτι το προσβλητικό, αλλά πραγματικά δεν έχω αυτήν την πρόθεση”. Καταλαβαίνουμε ότι αυτό είναι η απόκρουση αυτού που αναδύθηκε εκείνη την στιγμή στο μυαλό του, μέσω προβολής. ‘Η: “Ρωτάτε ποιο μπορεί να είναι αυτό το πρόσωπο στο όνειρο. Πάντως η μητέρα δεν είναι”. Διορθώνουμε: “Άρα, είναι η μητέρα”. Δίνουμε στον εαυτό μας την ελευθερία, κατά την διάρκεια της ερμηνείας να μην λάβουμε υπόψιν μας την άρνηση και να εξάγουμε το καθαρό περιεχόμενο αυτού που του ήρθε στο μυαλό. Είναι σαν να είχε πει ο ασθενής: “Ναι μεν μου ήρθε στο μυαλό η μητέρα γι’ αυτό το πρόσωπο, αλλά δεν έχω καμία όρεξη (Lust) να το αφήσω αυτό να επικρατήσει”. [1]

Μερικές φορές μπορεί να διαφωτιστούμε για κάτι που καιρό ψάχναμε σε σχέση με το ασυνείδητο απωθημένο με έναν πολύ άνετο τρόπο. Ρωτάμε: “Τι θεωρείτε ως το πιο απίθανο σ’ εκείνη την περίπτωση; τι νομίζετε ότι ήταν τότε για σας το πιο μακρινό;” Εάν ο ασθενής πέσει στην παγίδα και ονομάσει αυτό στο οποίο μπορεί να πιστέψει λιγότερο απ’ όλα, τότε ομολογεί σχεδόν πάντα το σωστό. Ένα όμορφο παράδειγμα, αντίστοιχο μ’ αυτήν την απόπειρα, παρουσιάζει συχνά ο ψυχαναγκαστικός νευρωτικός, ο οποίος έχει ήδη μνηθεί στην κατανόηση των συμπτωμάτων του. “μου ήρθε μια καινούρια ψυχαναγκαστική ιδέα (παράσταση). Αμέσως σκέφτηκα ότι θα μπορούσε να σημαίνει αυτό το συγκεκριμένο. Αλλά όχι, δεν μπορεί να είναι αλήθεια, γιατί αλλιώς, αν ήταν αλήθεια, δεν θα μου είχε έρθει στο νου”. Αυτό που απορρίπτει μ’ αυτό το επιχείρημα που κρυφάκουσε από την θεραπεία, είναι φυσικά το ορθό νόημα της καινούριας ψυχαναγκαστικής του ιδέας/παράστασης.

Το απωθημένο περιεχόμενο μιας παράστασης ή μιας σκέψης μπορεί λοιπόν να εισχωρήσει στη συνείδηση υπό την προϋπόθεση ότι έχει την δυνατότητα να *αρνητικοποιηθεί*. Η άρνηση είναι ένας τρόπος να λάβουμε γνώση του απωθημένου, κατ’ ουσίαν είναι ήδη μια άρση (Aufhebung) της απώθησης, όμως σίγουρα δεν είναι η αποδοχή/παραδοχή του απωθημένου. Εδώ βλέπουμε πώς η διανοητική λειτουργία διαχωρίζεται από την (συν)αισθηματική διαδικασία. Με την βοήθεια της άρνησης αναιρείται μονάχα η μια συνέπεια της διαδικασίας της απώθησης. Το περιεχόμενο της παράστασης (ιδέας) δεν φτάνει στη συνείδηση. Το αποτέλεσμα είναι ένα είδος διανοητικής αποδοχής του απωθημένου, ενώ το ουσιώδες εξακολουθεί να παραμένει στην απώθηση [2]. Στην πορεία της αναλυτικής εργασίας καταφέρνουμε συχνά μια άλλη, πολύ σημαντική και αρκετά αλλοτριωτική παραλλαγή της ίδιας κατάστασης. Πετυχαίνουμε ακόμα και να νικήσουμε την άρνηση, ακόμα και να επιβάλλουμε την πλήρη διανοητική αποδοχή του απωθημένου – όμως ούτε έτσι δεν έχει αρθεί ακόμα η ίδια η διαδικασία της απώθησης.

Επειδή αυτό που αναλαμβάνει η διανοητική διαδικασία της κριτικής ικανότητας (κρίσης) είναι ή να καταφάσκει ή να αρνείται περιεχόμενα σκέψεων, οδηγηθήκαμε με τις παρατηρήσεις που παραθέσαμε πιο πάνω (στο να

αναρωτηθούμε για) την ψυχολογική απαρχή αυτής της λειτουργίας. Αν κανείς αρνηθεί κάτι με την κρίση που διατυπώνει (etwas im Urteil verneinen), αυτό σημαίνει ουσιαστικά το εξής: “αυτό είναι κάτι που καλύτερα θα ήθελα να το απωθήσω”. Η κριτική απόρριψη / η καταδίκη (Verurteilung) είναι το διανοητικό υποκατάστατο της απώθησης [3], το “όχι” της (της καταδίκης), ένα πιστοποιητικό προέλευσης, κάτι όπως το “made in Germany”. Μέσω του συμβόλου της άρνησης, η σκέψη απελευθερώνεται από τους περιορισμούς της απώθησης και εμπλουτίζεται με περιεχόμενα, τα οποία δεν μπορεί να τα στερηθεί προκειμένου να λειτουργήσει.

Η λειτουργία της κριτικής ικανότητας έχει να λάβει κατ’ ουσίαν δύο αποφάσεις: οφείλει να αποδώσει σε ένα πράγμα μια ιδιότητα ή να μην του την αποδώσει, και οφείλει να επιβεβαιώσει ή να αμφισβητήσει [4] αν μια παράσταση υπάρχει στην πραγματικότητα ή αν δεν υπάρχει στην πραγματικότητα. Όσον αφορά την απόφαση που πρέπει να λάβει αναφορικά με την ιδιότητα ενός πράγματος, κοιτάει αν η ιδιότητα θα μπορούσε να έχει υπάρξει πρωταρχικά καλή ή κακή, χρήσιμη. Στην γλώσσα των παλαιών, στοματικών διεγέρσεων/τάσεων αυτό εκφράζεται ως εξής: “αυτό θέλω να το φάω ή αυτό θέλω να το φτύσω” και μεταφορικά σημαίνει: “αυτό θέλω να το εισάγω μέσα μου και αυτό θέλω να το αποκλείσω από μέσα μου”. Δηλαδή: “Αυτό πρέπει να μπει μέσα μου και αυτό πρέπει να μείνει έξω από μένα”. Το πρωταρχικό εγώ της ευχαρίστησης (Lust-ich) θέλει, όπως το ανέπτυξα αλλού, να ενδοβάλλει μέσα του κάθε καλό και να πετάξει από μέσα του κάθε κακό. Το κακό, αυτό που είναι ξένο στο Εγώ, αυτό που βρίσκεται απέξω του, του είναι (του Εγώ) αρχικά ταυτόσημο [5].

Όσον αφορά την άλλη απόφαση της λειτουργίας της κριτικής ικανότητας για την πραγματική ύπαρξη ενός πράγματος που έχει παρασταθεί, είναι ένα ενδιαφέρον/συμφέρον του οριστικού πραγματικού εγώ (ή εγώ του πραγματικού, Real-Ich) το οποίο παράγεται από το πρωταρχικό εγώ της ευχαρίστησης (Lust-Ich) (έλεγχος της πραγματικότητας Realitätsprüfung). Εδώ το θέμα δεν είναι πια το αν κάτι που αντιλαμβανόμαστε (ένα πράγμα) οφείλει να εισαχθεί ή όχι στο εγώ, αλλά το εάν κάτι που υφίσταται μέσα στο εγώ ήδη ως

παράσταση μπορεί να επανευρεθεί στην αντίληψη (στην πραγματικότητα). Όπως βλέπουμε, πρόκειται και πάλι για το ερώτημα του *του εντός και του εκτός*. Το μη πραγματικό (Nichtreales), αυτό που έχει απλώς αναπαρασταθεί, το υποκειμενικό υπάρχει μόνο εντός. Το άλλο, το πραγματικό υπάρχει και στο *εκτός*. Κατά την εξέλιξη αυτή η προσοχή στην αρχή της ευχαρίστησης παραμερίστηκε. Η εμπειρία μας δίδαξε ότι δεν είναι σημαντικό μόνο το εάν ένα πράγμα (ένα αντικείμενο ικανοποίησης) κατέχει την “καλή” ιδιότητα, δηλαδή εάν αξίζει να εισαχθεί στο εγώ, αλλά επίσης και το εάν αυτό (το αντ/νο ευχαρίστησης) είναι εκεί στον έξω κόσμο, έτσι ώστε να μπορεί κανείς να το κυριεύσει σύμφωνα με την εκάστοτε ανάγκη του. Για να κατανοήσουμε αυτήν την πρόοδο, πρέπει να θυμηθούμε ότι όλες οι (ανα)παραστάσεις κατάγονται από αντιλήψεις και είναι επαναλήψεις αυτών των ίδιων (αντιλήψεων). Πρωταρχικά λοιπόν, ήδη η ύπαρξη μιας παράστασης είναι η εγγύηση για την πραγματικότητα του (ανα)παριστώμενου. Η αντίθεση ανάμεσα στο υποκειμενικό και το αντικειμενικό δεν υφίσταται από την αρχή. Η αντίθεση αυτή κατασκευάζεται λόγω της σκέψης, η οποία κατέχει την ικανότητα, κάτι που έχει γίνει κάποτε αντιληπτό να το επαναπαροντοποιεί μέσα από την αναπαραγωγή του στην (ανα)παράσταση, ενώ το αντικείμενο δεν χρειάζεται πια να υφίσταται στο έξω. Ο πρώτος και άμεσος σκοπός του ελέγχου της πραγματικότητας, δεν είναι λοιπόν να βρει στην πραγματική αντίληψη ένα αντικείμενο που να αντιστοιχεί στο αναπαριστώμενο, αλλά να το *επανεύρει*, να πεισθεί ότι αυτό υφίσταται, υπάρχει ακόμα [6]. Μια περαιτέρω συμβολή στην αλλοτρίωση μεταξύ υποκειμενικού και αντικειμενικού προέρχεται από μια άλλη ικανότητα της σκέψης. Η αναπαραγωγή της αντίληψης στην (ανα)παράσταση δεν είναι πάντα μια πιστή επανάληψή της. Μπορεί να τροποποιηθεί με παραλήψεις, να αλλαχθεί επίσης από συγχωνεύσεις διαφορετικών στοιχείων. Ο έλεγχος της πραγματικότητας (Realitätsprüfung) έχει τότε να ελέγξει μέχρι πού έχουν φτάσει αυτές οι παραμορφώσεις. Πρέπει όμως να αναγνωρίσουμε ότι η προϋπόθεση για να τεθεί σε λειτουργία ο έλεγχος της πραγματικότητας είναι ότι: αντικείμενα έχουν χαθεί, τα οποία προσέφεραν κάποτε πραγματική ικανοποίηση.

Η κριτική ικανότητα (Urteilen) είναι η διανοητική δράση, η οποία αποφασίζει για την επιλογή της κινητικής δράσης, θέτει

ένα τέλος στην αναβολή της σκέψης και μεταβαίνει από το σκέπτεσθαι στο πράττειν. Έχω ήδη διαπραγματευθεί αλλού την αναβολή του σκέπτεσθαι [7]. Την αναβολή του σκέπτεσθαι την παρατηρούμε σαν μια δοκιμαστική δράση, σαν μια πρόβα, ως μια κινητική ψηλάφηση με ελάχιστες δαπάνες εκφόρτισης. Ας σκεφτούμε: πού είχε ασκήσει το εγώ προηγουμένως μια τέτοια ψηλάφηση, σε ποιο σημείο είχε μάθει την τεχνική την οποία τώρα εφαρμόζει στις διαδικασίες του σκέπτεσθαι; Αυτό συνέβη στο άκρο των αισθητήρων του ψυχικού μηχανισμού, κατά την διάρκεια της αντίληψης-πρόσληψης των αισθήσεων. Σύμφωνα με την υπόθεσή μας η αντίληψη-πρόσληψη δεν είναι καθαρά παθητική διαδικασία, αλλά το εγώ στέλνει περιοδικά μικρές επενδυτικές ποσότητες στο σύστημα πρόσληψης-αντίληψης μέσω των οποίων δοκιμάζει- γεύεται τους εξωτερικούς ερεθισμούς για να αποσύρει τελικά ξανά την εφόρμηση του μετά από κάθε τέτοια ψηλάφηση [8].

Η μελέτη της κρίσης ανοίγει ίσως για πρώτη φορά τον δρόμο για να γνωρίσουμε την γέννηση της διανοητικής λειτουργίας μέσα απ' το παιχνίδι των πρωταρχικών ορμικών διεγέρσεων/τάσεων. Η λειτουργία της κρίσης είναι η κατάλληλη περαιτέρω εξέλιξη της εισαγωγής στο εγώ ή της αποβολής απ' το εγώ, και η οποία πρωταρχικά έγινε σύμφωνα με την αρχή της ευχαρίστησης. Η πολικότητα της λειτουργίας της κρίσης φαίνεται να αντιστοιχεί στην αντιθετικότητα των δύο ορμικών ομάδων που έχουμε υποθέσει. Την κατάφαση (Bejahung) – ως υποκατάστατο της ενοποίησης – που ανήκει στον έρωτα, την άρνηση (Verneinung) – διάδοχο της απόκρουσης/αποπομπής – που ανήκει στην ορμή της αποδόμησης (Destruktionstrieb). Η γενική διάθεση (Lust) άρνησης, ο αρνητισμός ορισμένων ψυχωτικών είναι πολύ πιθανό να κατανοηθεί ως ένδειξη της απόμειξης των ορμών, μέσω της αποχώρησης των λιβιδινικών συνθετικών στοιχείων [9]. Η αποδοτικότητα της λειτουργίας της κρίσης δεν γίνεται όμως δυνατή, παρά μόνο όταν η δημιουργία του συμβόλου της άρνησης έχει επιτρέψει στην σκέψη έναν πρώτο βαθμό ανεξαρτησίας από τις επιτυχίες της απώθησης και κατά συνέπεια (έναν πρώτο βαθμό ανεξαρτησίας) από τον καταναγκασμό της αρχής της ευχαρίστησης.

Σε αυτήν την άποψη για την άρνηση ταιριάζει πολύ καλά το ότι στην ανάλυση δεν ανιχνεύουμε κανένα “όχι” μέσα από το

ασυνείδητο και το ότι η αναγνώριση του ασυνειδήτου από την πλευρά του εγώ εκφράζεται με αρνητική φόρμουλα. Δεν υπάρχει ισχυρότερο αποδεικτικό για επιτυχή αποκάλυψη του ασυνειδήτου, απ' όταν ο αναλυόμενος αντιδρά (σ' αυτήν την αποκάλυψη) με την φράση: *“αυτό δεν το είχα σκεφτεί”*, ή *“δεν είχε ποτέ πάει ο νους μου ως εκεί”* [10].

[1] Ο Freud είχε επιστήσει την προσοχή σ' αυτό το σημείο, μεταξύ άλλων, ήδη στην ανάλυση του “Rattenmann” (άνθρωπος με τα ποντίκια, 1909).

[2] Η ίδια διαδικασία βρίσκεται στην βάση της διαδικασίας της «επίκλησης». «Τι ωραία που εδώ και πολύ καιρό δεν έχω ημικρανίες πια!» Όμως αυτή είναι η πρώτη αναγγελία της ημικρανίας, που κανείς νιώθει να πλησιάζει, αλλά ακόμη δεν θέλει να το πιστέψει. (Του Freud του υπέδειξε αυτήν την εξήγηση μία από τις πρώτες ασθενείς του, η κα Cäcilie M.

Συγκρ.: περί αυτού την μακρά υποσημείωση στην πρώτη παρουσίαση ασθενούς του Freud, ' κα Emmy von N...'. (Studien über Hysterie, Μελέτες για την υστερία, συνέχεια από την σημείωση 18 Μαΐου).

[3] (Αυτή η σκέψη εμφανίζεται μεταξύ άλλων και στο Formulierungen über die zwei Prinzipien des psychischen Geschehens, Διατυπώσεις για τις δύο αρχές του ψυχικού συμβάντος, 1911).

[4] αυτό εξηγείται καλύτερα πιο κάτω, σελ. 4.

[5] Συγκρ. Εδώ τις θέσεις στο Triebe und Tribschicksale, Οι ορμές και τα πεπρωμένα τους 1915. Ο Freud ξανακαταπιιάστηκε με αυτό το ερώτημα στο κεφ. 5 του Unbehagen in der Kultur, Δυσaréσκεια στον πολιτισμό, 1930.

[6] Πολλά από αυτά υπαινίσσονται ήδη στην Traumdeutung, Ερμηνεία των ονείρων, 1900, και ιδιαιτέρως στο 1ο μέρος του Entwurf, Σχεδιάσμα, 1895, στο 16ο Κεφ.: “Η γνώση (erkennen) και η αναπαράγουσα σκέψη”. Το “αντικείμενο” που πρέπει να ξαναβρεθεί είναι το μητρικό στήθος. Συγκρ.: και μια φράση σε αυτό το κόντεξτ, στο κεφ. 5 του Drei Abhandlungen, Τρεις πραγματείες. 1905: „Η εύρεση του αντ/νου είναι σε τελική ανάλυση μια επανεύρεση”.

[7] Ο Freud επαναλαμβάνει πολλές φορές αυτό το σημαντικό σημείο. Συγκρ.: Formulierungen über die zwei Prinzipien des psychischen

Geschehens, Διατυπώσεις για τις δύο αρχές του ψυχικού συμβάντος, 1911, όπου παραπέμπει σε προηγούμενα κείμενα. Κατοπινές αναφορές του όρου υπάρχουν στο *Das Unbewusste*, Το ασυνείδητο, 1915, *Das Ich und das Es*, Το εγώ και το Αυτό, 1923. Έπειτα από την παρούσα εργασία η ιδέα εμφανίζεται ακόμα στην 32η παράδοση της *Neue Folge*, Νέες παραδόσεις 1933, και τελικά στο κεφάλαιο VIII του *Abriss der Psychoanalyse*, Επιτομή της ψυχανάλυσης 1938/1940. Πέραν απ' αυτά όλο το θέμα της λειτουργίας της κρίσης, έχει αναλυθεί πολύ διεξοδικά στην ίδια κατεύθυνση και στα ακόλουθα κεφάλαια του *Entwurf* 1895/1950, 1ο Μέρος: "Η γνώση και η αναπαράγουσα σκέψη", "η διαδικασία της ενθύμησης και το κρίνειν" και "σκέπτεσθαι και Πραγματικότητα".

[8] Συγκρ.: στο *Jenseits des Lustprinzips*, Πέραν της αρχής της ευχαρίστησης, 1920 και στο *Notiz über den Wunderblock*, 1925. Πρέπει να τονιστεί εδώ ότι στο τελευταίο αυτό έργο ο Freud διαπιστώνει ότι δεν φαίνεται να είναι το εγώ, αλλά το *Ασυνείδητο* που "απλώνει αισθητήριες κεραίες προς τον εξωτερικό κόσμο μέσω του συστήματος *Αντίληψη-Συνείδηση*".

[9] Σύγκρ.: μια παρατήρηση στο κεφ. VI, *Der Witz*, Για το ευφυολόγημα, 1905.

[10] Ο Freud είχε κάνει ήδη αυτή τη διαπίστωση σχεδόν με τα ίδια λόγια σε μια υποσημείωση που προσέθεσε το 1923 στην περίπτωση της *Dora*, 1905. Στην ύστερη εργασία του *Konstruktionen in der Analyse*, Κατασκευές στην ανάλυση, 1937, ο Freud επανέρχεται ακόμη μια φορά στο σημείο αυτό.